

Reasumując niniejsze rozważania, książka Franciszka Ziemskiego mimo niewątpliwych zalet, pozostawia w Czytelniku wrażenie sporego niedosytu. Miejmy nadzieję, że kolejne tomy wydawnictwa będą znacznie lepsze, a Autor wystrzeże się sygnalizowanych błędów.

Krzysztof Ratajczak

<sup>1</sup> Autor używa przy tym terminu Cesarstwo Niemieckie, odnoszącego się do państwa niemieckiego powstałego po zwycięskiej wojnie z Francją w 1870 r.

<sup>2</sup> Zawarte są one choćby w pracy Doroty Żołądź-Strzelczyk, *Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Poznań 1996; por. też, *Idealy edukacyjne doby staropolskiej*, Warszawa 1990.

<sup>3</sup> Podstawową literaturę przedmiotu podaje ostatnio Leszek Mrozewicz, *Historia powszechna. Starożytność*, Poznań 1999.

<sup>4</sup> Por. J. Strzelczyk, *Goci – rzeczywistość i legenda*, Warszawa 1984; tenże, *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 1992.

<sup>5</sup> F. Ziemiński, *Wybrane problemy tradycji i wychowania w polskich dziejach (X w. – XVIII w.)*, Katowice 1999, s. 38.

<sup>6</sup> Zob. J. Strzelczyk, *Po tamtej stronie Odry. Dzieje i upadek Słowian połabskich*, Poznań 1968; tenże, *Słowianie i Germanie w Niemczech środkowych we wczesnym średniowieczu*, Warszawa 1976, tenże, *Od Prasłowian do Polaków*, Poznań 1987. Por. też liczne prace Gerarda Labudy zebrane w tegoż, *Polsko-niemieckie rozmowy o przeszłości, Zbiór rozpraw i artykułów*, Poznań 1996; tu dalsza literatura przedmiotu.

<sup>7</sup> Zob. J. Wyrozumski, *Wielka historia Polski*, t. 2, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek – 1370)*, Kraków 1999, s. 66-70. Por. także liczne prace Henryka Łowmiańskiego na czele z monumentalnymi *Początkami Polski*, t. 1-6, Gerarda Labudy i in.

<sup>8</sup> J. Ehlers, *Domschulen*, w: *Lexicon des Mittelalters*, t. III, München-Zürich 1986, kol. 1226; por. K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1994, s. 10.

<sup>9</sup> J. Topolski, *O literaturze i praktyce rolniczej w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 14 (1952/1953), s. 43-106; tenże, *Narodziny kapitalizmu w Europie XIV-XVII wieku*, Warszawa 1965; tenże, *Gospodarka polska a europejska w XVI-XVII wieku*, Poznań 1977; tenże, *Polska w czasach nowożytnych. Od środkowoeuropejskiej potęgi do utraty niepodległości (1501-1795)*, Poznań 1994, tu dalsza literatura.

## Noty

### Humanistyka przełomu wieków, pod red. Józefa Kozieleckiego, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999, ss. 417

Schyłek wieku zawsze przynosi ze sobą fale podsumowań, rozliczeń, ocen upływającego czasu. Człowiek ma tendencję do spoglądania w przeszłość przy okazji mijania kolejnych słupów milowych wyznaczających lata, dekady, wieki. Retrospekcja jest tym bardziej zrozumiała, gdy zbliża się ku końcowi milenium. W nurt prac, dla powstania których mijające tysiąclecie stanowiło impuls, wpisuje się niewątpliwie *Humanistyka przełomu wieków* pod redakcją Józefa Kozieleckiego.

Redaktor tomu podzielił zawarte w nim teksty na cztery części. „Część pierwsza – problemowa – poświęcona jest globalnym i lokal-

nym dylematom człowieka, takim jak edukacja, demografia, zdrowie czy religia” (s. 9). Otwiera ją tekst Jerzego Z. Holzera *Trzy procesy demograficzne*. Tytułowe, najistotniejsze procesy demograficzne, o których pisze Autor to: zwiększanie się liczby ludności świata, zjawisko starzenia się ludności i postępująca urbanizacja.

*Wiara w godzinie przełomu* ks. Józefa Tischnera to między innymi rozważania na temat zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, które mogą doprowadzić do przecięcia więzi łączących wiernych z Kościołem. Wśród zagrożeń zewnętrznych ks. Tischner odnotowuje „wyzysk religii do celów politycznych”. Jest to dla Koś-

ciola duży problem, gdyż według Autora „łatwiej zwalcza się wrogów niż nadgorliwych przyjaciół”, Kościół zaś nie zdążył „nawyknąć do politycznych pieszczot, a dziś to one są jego największą groźbą” (s. 46).

Zbigniew Kwieciński w tekście *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności* stwierdza, że edukacja będąc „wielką nadzieją współczesności” jest jednocześnie „ogromnie zagrożona, pełna wewnętrznych sprzeczności i niedoceniona” (s. 51).

Kwestie edukacji zajmują też Krzysztofa Konarzewskiego – autora tekstu *Reforma oświaty przedmiotem dyskursu*.

*Perspektywy medycyny humanistycznej: leżenie, leczący i kontrakt terapeutyczny* to przedmiot rozważań Kazimierza Jankowskiego.

Konkluzję kolejnego tekstu (*Zaduma nad możliwością ulepszenia człowieka*), tym razem autorstwa Józefa Kozińskiego, stanowi stwierdzenie, iż „trzeba najpierw próbować wykorzystać swoje wrodzone możliwości i talenty, a gdy metoda samorozwoju nie da wyników, należy przejść do innych strategii, takich jak procedury kulturyzacji – w ostateczności – inżynieria genetyczna” (s. 127).

W drugiej części pracy – *społecznej* – Józef Koziński umieścił artykuły „zajmujące się jednostką ludzką, więziami społecznymi i wspólnotą” (s. 9). W tym rozdziale znajdujemy m.in. teksty: Kazimierza Obuchowskiego pt. *Rewolucja podmiotów i nowy indywidualizm*, Leszka Nowaka – *Unifikacja liberalnego i Marksowskiego modelu człowieka*, Marii Jarymowicz – *Poznać siebie – zrozumieć innych*, Adama Podgóreckiego – *Wyjaśnianie i rozwiązywanie problemów społecznych. Ku megasocjologii*.

Jerzy Szacki opisuje *Kłopoty z pojęciem narodu* i stwierdza, że „nie ma bodaj drugiego pytania nauk społecznych, na które udzielano by równie wielu sprzecznych odpowiedzi” (s. 150).

Autor kolejnego tekstu (*Przyrodniczy i humanistyczny punkt widzenia w badaniach historycznych*) – Jerzy Topolski zadaje pytanie, czy historia „skazana jest na opozycję między humanistycznym a przyrodniczym punktem widzenia, tzn. czy musi się toczyć bój o człowieka,

o jego miejsce w narracji i w tym, co nią steruje?” (s. 227). Konkludując J. Topolski stwierdza, iż „oba punkty widzenia są równouprawnione, podstawowym zaś problemem do rozstrzygnięcia dla badań humanistycznych (nie tylko historycznych) jest *powiązanie* obu w konstruowaniu obrazu rzeczywistości społecznej (historycznej)” (s. 227).

Trzecia część książki – *kulturowa* – „poświęcona została wielości często sprzecznych poglądów na ludzką kulturę” (s. 9). Czytelnik znajdzie tu artykuły: J. Kozińskiego pt. *Transgresje jako źródło kultury*, Zygmunta Baumana – *Śmierć i nieśmiertelność w ponowoczesnym świecie*, Stefana Morawskiego – *W Janusowym widnokręgu*, Leszka Kołakowskiego – *Moje wroźby w sprawie przyszłości religii i filozofii*, Andrzeja K. Koźmińskiego – *Kultura menedżerska* i Stanisława Lema – *Krótkie uwagi o humanizmie*.

Ostatnia, czwarta część pracy „zawiera ważne rozdziały penetrujące świat tekstów, obrazów i wartości” (s. 9). W otwierającym ten fragment książki artykule *Nauka o literaturze wśród innych dyscyplin* Michał Głowiński prowadzi rozważania na temat stosunku pewnych dziedzin wiedzy (również nauki o literaturze) do innych gałęzi nauki. Autor twierdzi, że nie chodzi tu jedynie o pokrewieństwa czy podobieństwa, gdyż relacje te mogą przybierać inną postać. „(...) dana dyscyplina nie przyjmuje na ogół wyłącznie roli pełnego pokory ubogiego krewnego, czekającego na wspomnienie, ani jedynie roli bogacza, który nic nie czerpiąc od innych, każe wspaniałomyślnie rozdzielać różnorakie dobra” (s. 344).

Poza artykułem M. Głowińskiego czwarty rozdział książki zawiera jeszcze prace: Edwarda Balcerzana – *Nowe formy w pisarstwie i wynikające stąd porozumienia*, Stanisława Mossakowskiego – *Pitagorejska teoria piękna i jej rola w teoriach artystycznych i naukowych doby humanizmu* oraz Jana B. Deręgowskiego – *Spotkanie z rzeczywistością wirtualną* (dwa ostatnie teksty ilustrowane są rycinami i fotografiami).

Ewa Kuczyńska